

วิทยานิพนธ์

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ - สังคมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้
ประโยชน์ที่ดิน: กรณีศึกษาหมู่บ้านรอบผืนป่าดงพญาเย็น - เขาใหญ่

**SOCIO – ECONOMIC FACTORS EFFECTING LAND USE
CHANGE: A CASE STUDY OF VILLAGES AROUND DONG
PAYAYEN – KHAO YAI FOREST COMPLEX**

นางสาวนงคราญ วงศ์ตะวัน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พ.ศ. 2549

ใบรับรองวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (วนศาสตร์ชุมชน)

ปริญญา

วนศาสตร์ชุมชน

โครงการสหวิทยาการระดับบัณฑิตศึกษา

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ - สังคมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน:
กรณีศึกษาหมู่บ้านรอบผืนป่าดงพญาเย็น - เขาใหญ่

Socio – Economic Factors Effecting Land Use Change: A Case Study of Villages
Around Dong Payayen – Khao Yai Forest Complex

นามผู้วิจัย นางสาวนงคราญ วงศ์ตะวัน

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

ประธานกรรมการ

(อาจารย์โกมล แพรกทอง, D.Agr.)

กรรมการ

(อาจารย์เตือนใจ นุชดำรงค์, M.F.S.)

กรรมการ

(อาจารย์รัชณี โปธิแทน, M.S.)

ประธานสาขาวิชา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์มณฑล จำริญญพฤษย์, Ph.D)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์วินัย อัจจงหาญ, M.A.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. ....

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ - สังคมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน: กรณีศึกษา
หมู่บ้านรอบผืนป่าดงพญาเย็น - เขาใหญ่

Socio – Economic Factors Effecting Land Use Change: A Case Study of Villages Around
Dong Payayen – Khao Yai Forest Complex

โดย

นางสาวนงคราญ วงศ์ตะวัน

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (วนศาสตร์ชุมชน)

พ.ศ. 2549

ISBN 974-16-2325-9

นงคราญ วงศ์ตะวัน 2549: ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ - สังคมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน: กรณีศึกษาหมู่บ้านรอบผืนป่าดงพญาเย็น - เขาใหญ่ ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (วนศาสตร์ชุมชน) สาขาวนศาสตร์ชุมชน โครงการสหวิทยาการระดับบัณฑิตศึกษา ภาควิชาการเกษตรที่ปรึกษา: อาจารย์โกมล แพรกทอง, D.Agr. 97 หน้า
ISBN 974-16-2325-9

การศึกษาวิจัยในชุมชนตัวอย่างที่อาศัยอยู่ติดกับพื้นที่ผืนป่าดงพญาเย็น - เขาใหญ่ มีวัตถุประสงค์ คือ
1) เพื่อประเมินสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินป่าไม้ของพื้นที่ศึกษาระหว่างปี พ.ศ. 2543 และ พ.ศ. 2547
2) เพื่อศึกษาปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ - สังคมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของราษฎร
3) เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการพื้นฐานของราษฎร การศึกษาการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ดำเนินการโดยใช้วิธีการแปลตีความภาพถ่ายดาวเทียม (LANDSAT) มาตราส่วน 1 : 50000 สำหรับการศึกษาปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ - สังคม ดำเนินการโดยการเก็บข้อมูลภาคสนามมาวิเคราะห์สภาพเศรษฐกิจ - สังคมการใช้ที่ดินสภาพปัญหาและความต้องการพื้นฐาน โดยอาศัยเทคนิคการสำรวจชนบทแบบเร่งด่วน (RRA) และหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเศรษฐกิจ - สังคม กับการเปลี่ยนแปลงขนาดพื้นที่ทำการเกษตร และ จำนวนครั้งของการเปลี่ยนแปลงชนิดพืช โดยใช้สถิติไคสแควร์ (chi - square) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

ผลการศึกษาจากข้อมูลการแปลตีความจากภาพถ่ายดาวเทียม LANDSAT พบว่าพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่ทำการศึกษาเกือบทุกแห่งยกเว้นอุทยานแห่งชาติปางสีดาที่มีแนวโน้มลดลง โดยพื้นที่ป่าของอุทยานแห่งชาติทับลานลดลงมากที่สุด คือ 21,718 ไร่ แต่ตรงกันข้ามกับอุทยานแห่งชาติปางสีดาที่พื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น 1,252 ไร่ สำหรับผลการศึกษาความสัมพันธ์พบว่า รายได้จากภาคการเกษตร และอาชีพ มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ต่อการเปลี่ยนแปลงขนาดพื้นที่ทำการเกษตร ส่วนผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจกับจำนวนครั้งของการเปลี่ยนแปลงชนิดพืช พบว่าไม่มีปัจจัยใดที่มีความสัมพันธ์ เมื่อทำการตรวจสอบสภาพปัญหาและความต้องการพื้นฐานของราษฎรพบว่า ปัญหาสำคัญที่สุด 5 ประการ ที่ต้องการได้รับการช่วยเหลือ เร่งด่วนตามลำดับความสำคัญ ได้แก่ รายได้น้อยไม่พอเพียง การตลาดและราคาผลผลิตตกต่ำ การสื่อสาร ที่ดินทำกินไม่เพียงพอ และการคมนาคม

จากการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าในการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่อนุรักษ์ควรคำนึงถึงปัจจัยเศรษฐกิจ - สังคม และการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของราษฎรที่อยู่โดยรอบพื้นที่เพื่อประเมินผลกระทบที่เกิดกับพื้นที่อนุรักษ์และลดความขัดแย้ง ทำให้เกิดการยอมรับและการมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นำไปสู่การใช้ประโยชน์ที่ดินให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

Nongkran Wongtawan 2006: Socio - Economic Factors Effecting Land Use Change: A Case Study of Villages Around Dong Payayen - Khao Yai Forest Complex. Master of Science (Social Forestry), Major Field: Social Forestry, Interdisciplinary Graduate Program. Thesis Advisor: Mr. Komon Pragtong, D.Agr. 97 pages.
ISBN 974-16-2325-9

The study was carried on the villages around Dong Payayen - Khao Yai Forest Complex. Objectives of this study were: 1) to assess the situation and trend of land use changes, 2) to determine extensively Socio - Economic factors affecting land use changes and 3) to assess the priority of people's basic needs. Sattelite imageries (LANDSAT), taken two different years, 2000 and 2004 with scale of 1: 50,000 were interpreted to analyze the change in forest area. Field data on community, context, socio – economic, land use, problems and needs were collected by applying Rapid Rural Appraisal (RRA) tools and techniques. Interview schedules were used in data collection and chi – square test was statistical technique used in data analysis

The results of study showed the depletion of forest areas from the sattelite imageries year 2000 and year 2004 in all protected areas except Pang Srida National Park. It showed that the rate of deforestation in Tub Lan National Park was highest of about 21,718 rais compared with other areas. The decrease in forest area could be also recognized in other study areas, except in Pang Sida National Park where the forest area was restoration of about 1,252 rai. No relation between the socio – economic factor and frequency of cropping change. Regarding basic needs assessment, the most five important basic needs which the government should addressed, are: income, market and price of agricultural products, communication, land for farming, and transportation

The research lead to the suggestion that the planning to land use management in protected area should study socio – economic factor and land use change of people around area. To assese the impats on conservation forest and find the appropriate direction to land use managment and reduce conflict which leading to the collaboration local community in natural resource and sustainable land use

---

Student's signature

Thesis Advisor's signature

/ /

กิตติกรรมประกาศ

ความสำเร็จของวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เนื่องมาจากผู้มีพระคุณทุกท่าน ได้ช่วยเป็นกำลังใจ และสนับสนุน ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณอาจารย์โกมล แพรกทอง ประธานกรรมการที่ปรึกษา ที่ให้โอกาสและให้ความช่วยเหลือในด้านการเรียนของข้าพเจ้า ตลอดระยะเวลาที่ศึกษาในระดับปริญญาโท ขอขอบพระคุณอาจารย์เตือนใจ นุชดำรงค์ และอาจารย์รัชณี โปธิแทน กรรมการวิชาเอก ที่ได้ให้ความรู้ คำแนะนำตลอดจนแก้ไขวิทยานิพนธ์จนเสร็จสมบูรณ์ รวมทั้งอาจารย์ ประสงค์ สงวนธรรม ผู้แทนบัณฑิตวิทยาลัย และอาจารย์มณฑล จำริญพฤกษ์ ประธานโครงการปริญญาโทสาขาวิทยาศาสตร์ชุมชน ที่ได้ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมอันเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณราษฎรในพื้นที่ศึกษาทั้ง 20 หมู่บ้านอันประกอบด้วยราษฎรบ้านท่าด่าน บ้านวังรี บ้านสวนหงษ์ บ้านน้อย - ซ้ำเมย บ้านโคกเพชร บ้านเขากระเจียว บ้านหนองบอน บ้านหนองเสม็ด บ้านคลองหินลาด บ้านซำมะนิง บ้านผไทรวมพล บ้านสายตรี 3 บ้านรัตนะ บ้านซำเต่า บ้านสุขสมบูรณ์ บ้านวังอ้ายป่อง บ้านทุ่งแฝก บ้านคลองเกลือ บ้านคลองยาง และบ้านแก่งใหญ่ ที่ได้ให้ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจ - สังคม และการใช้ประโยชน์ที่ดินรอบพื้นที่สืบป่าดงพญาเย็นเขาใหญ่ ขอขอบพระคุณหัวหน้าอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ทับลาน ตาพระยา ปางสีดา และหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ได้อำนวยความสะดวกในทุก ๆ เรื่อง ทั้งการอนุเคราะห์ข้อมูลปฐมภูมิ หรืออำนวยความสะดวกในพื้นที่ และที่ ๆ น้อย ๆ กลุ่มงานนิเวศวิทยา และสิ่งแวดล้อมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ทุกท่านที่ให้โอกาส เวลา และเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัย จนวิทยานิพนธ์เล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ รวมทั้งเพื่อนวนศาสตร์รุ่น 63 ทุกคนที่ให้ความช่วยเหลือและกำลังใจช่วยผลักดันให้ผู้วิจัยได้ทำงานวิจัยผ่านลุล่วงไปด้วยดี

คุณค่าและประโยชน์ที่เกิดจากการวิจัยของวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขอมอบให้แต่ บิดา มารดา และน้องสาว ผู้ที่ให้กำลังใจและสนับสนุนข้าพเจ้าตลอดมา หากมีความผิดพลาดใด ๆ ที่อาจเกิดจากการศึกษานี้ ผู้วิจัย ขออ้อมรับไว้เพียงผู้เดียว และพร้อมจะอ้อมรับคำแนะนำจากผู้สนใจงานศึกษาเล่มนี้ เพื่อไปปรับปรุง แก้ไข ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

นงคราญ วงศ์ตะวัน

เมษายน 2549

สารบัญ

	หน้า
สารบัญ	(1)
สารบัญตาราง	(3)
สารบัญภาพ	(5)
คำนำ	1
วัตถุประสงค์	2
นิยามศัพท์	3
การตรวจเอกสาร	
การใช้ประโยชน์ที่ดิน	5
ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน	7
ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มป่าเขาใหญ่ – ดงพญาเย็น	8
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	17
กรอบแนวคิดการศึกษา	19
อุปกรณ์และวิธีการ	
อุปกรณ์	22
วิธีการ	22
ผลและวิจารณ์	
ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อของพื้นที่ศึกษา	29
สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของราษฎร	35
แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน	37
ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลให้เกิดการ	
เปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของราษฎร	52
ปัญหาและความต้องการพื้นฐานของราษฎร	66
สรุปและข้อเสนอแนะ	
สรุป	79
ข้อเสนอแนะ	81
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	83

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวก	87
ประวัติการศึกษา และการทำงาน	97

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ทรัพยากรป่าไม้ในผืนป่าดงพญาเย็น - เขาใหญ่	13
2	ทรัพยากรสัตว์ป่าในผืนป่าดงพญาเย็น - เขาใหญ่	15
3	ชุมชนรอบแนวเขตพื้นที่อนุรักษ์ภายในแนวกันชนของผืนป่าดงพญาเย็นเขาใหญ่	22
4	รายละเอียดพื้นที่และจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ทำการสำรวจ	24
5	ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน	36
6	การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ของผืนป่าดงพญาเย็น - เขาใหญ่ระหว่างปี พ.ศ. 2543 และ พ.ศ. 2547	38
7	ขนาดพื้นที่ที่ราษฎรมีสิทธิทำกินต่อการเปลี่ยนแปลงขนาดพื้นที่ทำการเกษตรกรรมระหว่างปี 2543 - 2547	53
8	รายได้จากการเกษตรต่อการเปลี่ยนแปลงขนาดพื้นที่ทำการเกษตรกรรมระหว่างปี 2543 - 2547	54
9	ระดับการศึกษาต่อการเปลี่ยนแปลงขนาดพื้นที่ทำการเกษตรกรรมระหว่างปี 2543 - 2547	55
10	อาชีพต่อการเปลี่ยนแปลงขนาดพื้นที่ทำการเกษตรกรรมระหว่างปี 2543 - 2547	56
11	สาเหตุการตั้งถิ่นฐานของราษฎรต่อการเปลี่ยนแปลงขนาดพื้นที่ทำการเกษตรกรรมระหว่างปี 2543 - 2547	57
12	ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานต่อการเปลี่ยนแปลงขนาดพื้นที่ทำการเกษตรกรรมระหว่างปี 2543 - 2547	58
13	ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจสังคมต่อการเปลี่ยนแปลงขนาดพื้นที่ทำการเกษตรกรรมระหว่างปี 2543 - 2547	59
14	ขนาดพื้นที่ที่ราษฎรมีสิทธิทำกินต่อจำนวนครั้งของการเปลี่ยนแปลงชนิดพืชเกษตรที่ปลูกระหว่างปี 2543 - 2547	60
15	รายได้จากการเกษตรต่อจำนวนครั้งของการเปลี่ยนแปลงชนิดพืชเกษตรที่ปลูกระหว่างปี 2543 - 2547	61

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
16	ระดับการศึกษาต่อจำนวนครั้งของการเปลี่ยนแปลงชนิดพืชเกษตรที่ปลูก ระหว่างปี 2543 -2547	62
17	อาชีพต่อจำนวนครั้งของการเปลี่ยนแปลงชนิดพืชเกษตรที่ปลูกระหว่างปี 2543 -2547	63
18	สาเหตุในการตั้งถิ่นฐานของราษฎรต่อจำนวนครั้งของการเปลี่ยนแปลงชนิด พืชเกษตรที่ปลูกระหว่างปี 2543 -2547	64
19	ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานต่อจำนวนครั้งของการเปลี่ยนแปลงชนิดพืช เกษตรที่ปลูกระหว่างปี 2543 -2547	65
20	ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคมที่มีผลต่อจำนวนครั้งของการเปลี่ยนแปลง ชนิดพืชเกษตรที่ปลูก ระหว่างปี ปี 2543 - ปี 2547	66
21	ระดับความพึงพอใจต่อความต้องการพื้นฐานของประชากรตัวอย่าง	67
22	สาเหตุของของความพึงพอใจน้อยในความต้องการพื้นฐานของราษฎรรอบ เขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่	68
23	สาเหตุของของความพึงพอใจน้อยในความต้องการพื้นฐานของราษฎรรอบ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่	70
24	สาเหตุของของความพึงพอใจน้อยในความต้องการพื้นฐานของราษฎรรอบ เขตอุทยานแห่งชาติตาพระยา	72
25	สาเหตุของของความพึงพอใจน้อยในความต้องการพื้นฐานของราษฎรรอบ เขตอุทยานแห่งชาติทับลาน	74
26	สาเหตุของของความพึงพอใจน้อยในความต้องการพื้นฐานของราษฎรรอบ เขตอุทยานแห่งชาติทับลาน	76
27	ความช่วยเหลือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	78

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	พื้นที่ศึกษาผืนป่าดงพญาเย็น - เขาใหญ่	11
2	ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ (X) กับตัวแปรตาม (Y)	28
3	ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่	29
4	ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่	31
5	ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อของอุทยานแห่งชาติตาพระยา	32
6	ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อของอุทยานแห่งชาติทับลาน	33
7	ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อของอุทยานแห่งชาติปางสีดา	34
8	การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่ผืนป่าดงพญาเย็น - เขาใหญ่ ระหว่างปี พ.ศ. 2543 - 2547	39
9	ที่ตั้งชุมชนรอบเขตแนวกันชนรัศมี 5 กิโลเมตร ของอุทยานแห่งชาติทับลาน	40
10	ที่ตั้งชุมชนรอบเขตแนวกันชนรัศมี 5 กิโลเมตร ของอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่	41
11	ที่ตั้งชุมชนรอบเขตแนวกันชนรัศมี 5 กิโลเมตร ของอุทยานแห่งชาติตาพระยา	42
12	ที่ตั้งชุมชนรอบเขตกันชนรัศมี 5 กิโลเมตร ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่	43
13	ที่ตั้งชุมชนรอบเขตแนวกันชนรัศมี 5 กิโลเมตร ของอุทยานแห่งชาติปางสีดา	44
14	แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงขนาดพื้นที่เกษตรของราษฎรที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษา ในช่วงปี พ.ศ. 2518 – พ.ศ.2547	45
15	การเปลี่ยนแปลงจำนวนราษฎรที่ทำการเกษตรในช่วงปี พ.ศ. 2518 -2547	46
16	แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของราษฎรตัวอย่างที่อาศัยอยู่ติดกับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่	47
17	แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของราษฎรตัวอย่างที่อาศัยอยู่ติดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่	48
18	แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของราษฎรตัวอย่างที่อาศัยอยู่ติดกับอุทยานแห่งชาติตาพระยา	49

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
19	แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของราษฎรตัวอย่างที่อาศัย อยู่ติดกับอุทยานแห่งชาติทับลาน	51
20	แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของราษฎรตัวอย่างที่อาศัย อยู่ติดกับอุทยานแห่งชาติปางสีดา	52

